

PREMI MATEU SEGUÍ PUNTAS DE 2006

Sa pedra mil·lenària

MIQUEL PONS PORTELLA

Si algun dia, tot i les funestes raons que us hi portin, aneu al "Cementerio Católico" des Migjorn Gran podreu observar, sense pagar entrada ni res per l'estil, una important resta arqueològica de l'època romana trobada pel doctor migjorner Francesc Camps i Mercadal, en Francesc d'Albranca, el segle XIX. Aquell pedrot d'un metre i escaig d'altura és conegut as Migjorn amb el nom popular de Sa Pedra Mil·lenària, i és un dels quatre únics mil·liaris romans que hi ha a les Illes Balears. Si comenceu la lectura d'aquest article sabreu alguns dels secrets que amaga la troballa arqueològica que té prop de 2.000 anys d'antiguitat.

El monòlit

Per a començar, cal saber que un mil·liari és una columneta de pedra que els romans posaven a les vies de comunicació més importants amb la finalitat d'assenyalar la distància en milles existent entre un lloc determinat i Roma o una altra ciutat important de l'Imperi. A les Balears n'hi ha quatre, i tots es troben a l'illa de Menorca. Un d'ells és al parterre dret de l'entrada del cementiri des Migjorn, la pedra de mil·liari hi està dipositada des de 1995 tal i com veuen a la il·lustració 1.

En l'estudi manuscrit que Camps i Mercadal féu en trobar el mil·liari al lloc alaiorenc d'Alcaldús ens diu, textualment, que "...se encontró una piedra de caliza viva miocena...". El mil·liari és, possiblement, de pedra calcària, una roca sedimentària que conté més d'un 50% de carbonat calci. Pel que fa a si la pedra és del Miocè, a l'article publicat al Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana podem llegir: "...piedra de caliza viva miocena (especie que constituye el piso geológico de Alcaldús)...". Cal dir que el Miocè és una època i una sèrie del Terciari Superior que s'inicià fa 24,6 milions d'anys i acabà en fa 5,1. Com que no som geòlegs i no sabem de quina època geològica és el sòl d'Alcaldús, preferim dir que és, senzillament, pedra calcària i deixar aquí escrites les sàvies paraules del doctor Camps.

Tornant a l'estudi del doctor migjorner, sobre les dimensions i la forma de la pedra ell diu que és un "...paralelepípedo de 1'50 mtr de largo por 60 cm ancho y 40 id [centímetres] de grueso...". Comencem pel tema del "paralelepípedo", paral·lelepípede en català. Un paral·lelepípede és un prisma de sis cares, totes elles paral·lelograms, segons la Gran Enciclopèdia Catalana (GEC); i que és, doncs, un paral·lelogram? Un quadrilàter que té els costats opo-

sats paral·lels i, per tant iguals. Tinguent la pedra enterrada tal i com està avui i com, segurament, la trobà el doctor Camps, es podria dir que sí que el mil·liari té forma de paral·lelepípede, però s'hauria de tenir en compte que la pedra no té una base plana, sinó que una forma semblant a la d'un queixal humà, tal i com mostra la il·lustració 2.

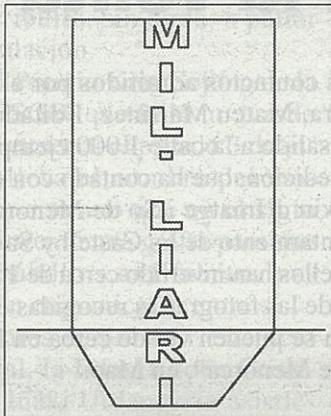
Entre les mides que Camps i Mercadal anotà al seu interessant estudi i les avui en dia té el mil·liari (i que poden observar a la il·lustració 3) es poden comprovar unes minúscules diferències, d'entre 1 i 5 centímetres. Al nostre parer, aquestes petites diferències es deuen a que durant els 113 anys que han passat entre la descoberta del mil·liari i el nostre article, factors naturals o àdhuc humans (recordem que la pedra ha canviat de lloc nombroses vegades) han malmès la pedra i n'han canviat lleugerament les dimensions. Només una mida no la podem incloure en les raons que hem explicat: la de l'alçada; atès que Camps i Mercadal diu (i té raó) que el mil·liari fa 1,50 metres d'alçada, i avui solament veiem 1 metre fora de la terra. Quina és la raó? Doncs que el mil·liari, per assegurar-ne la subjecció, té 50 centímetres en forma de punxa sota terra (vegeu a la il·lustració 2); per tant, sí que el mil·liari, tot i que no ho vegem, fa un metre i mig, tal i com digué Camps i Mercadal.

Una altra qüestió és el tema del pes del monòlit. De l'article i l'estudi del doctor en podem extreure les següents dades referents a aquest tema: "...el peso enorme del pedrusco, que pasará de quince quintales". I M. Dolors Camps també en fa un comentari a la seva obra ja esmentada: "...que bé deu pesar una partida de quintars...". Què és, doncs, un quintal o quintar? Gràcies a la sempre diligent enciclopèdia, hem pogut saber que un quintal és un quintar en català, i que és una antiga unitat catalana de pes equivalent a 41,6 quilograms al Principat i 42,3 a les Illes Balears. Per tant, el pes del mil·liari, segons el doctor Camps, és de més de 634,5 quilograms.

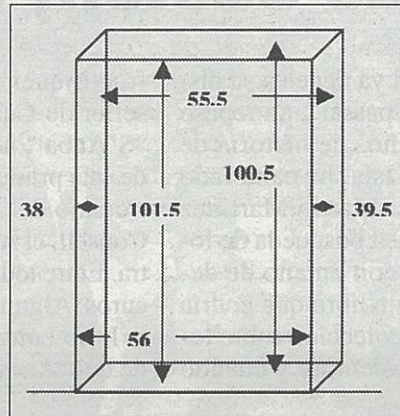
I per a acabar, farem ús a continuació de les matemàtiques i de la densitat mitjana de la pedra calcària per a aproximar el pes del mil·liari. Sabent que la massa (el pes) d'un objecte és igual a la densitat (la massa de cada centímetre cúbic d'alguna matèria), que és de 2,8 g/cm³ en la pedra calcària; multiplicada pel volum (l'espai que ocupa un objecte), que és 217.213,128 cm³ (el producte dels costats de la base per l'alçada del paral·lelepípede) en el cas de la part exterior del mil·liari (per tant, sense contar els 50 centímetres de punxa



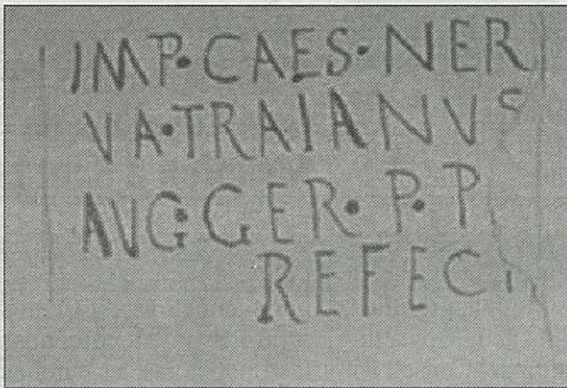
1. "Sa pedra mil·lenària"



2. Forma aproximada del mil·liari



3. Mides actuals del mil·liari



4. Dibuix de la inscripció

IMPerator·CAESar·NER
VA·TRAIANVs
·AUGustus·GERmanicus·Pater·Patrie
REFECi

5. Possible interpretació de la inscripció

Imperators Caesar Ner-
va Trajanus
augustus Germanicus Pater Patrie
Refecit
¿Quod?...

6. Interpretació del doctor Camps



7. Mapa de les principals vies romanes

enterrada). Així, trobem que el pes de la part externa del mil·liari és de 608,2 quilograms; per tant, els 26,3 quilograms de diferència entre aquests càlculs i els de l'estudi del doctor Camps creiem que es deuen a la part soterrada del mil·liari, el volum de la qual no s'ha pogut calcular.

Què diu la inscripció?

Ja sabem les principals característiques de la resta, però ens en falta una: com que la funció d'un mil·liari, com ja s'ha dit, era donar informació sobre alguna via, "Sa pedra mil·lenària" té una inscripció relativa a una carretera, i és aproximadament com aquesta que veieu a la il·lustració 4 (el dibuix pertany a l'escrit del doctor Camps).

La il·lustració 4 es podria explicar de la manera que veieu en el quadre de la il·lustració 5; essent les lletres majúscules el que hi ha inscrit al mil·liari, i les lletres minúscules allò que falta a cada paraula perquè tots els vocables tinguin sentit.

D'aquesta manera, el missatge es podria desglossar de la següent manera:

- *IMPerator* era l'apel·latiu d'emperador que duien tots els emperadors romans des d'Octavi August.

- *CAESar* és el praenomen, és a dir, el pre-nom que s'imposaven tots els emperadors en ser coronats, en honor a Juli Cèsar.

- *NERVA* és el llinatge de l'emperador romà Marcus Cocceius Nerva (Narnia, Úmbria 30-Roma 98) que regnà a Roma entre el 96 i el 98, succeí, ja septuagenari, Domicià, i elegí Trajà com a successor. Normalment, els emperadors posaven davant el seu nom el del seu antecessor.

- *TRAIANUs* (l'última essa està incompleta) és el nom del veritable emperador, és el llinatge de Marc Ulpi Trajà (Itàlica, Hispània 53- Slinunt, Cilícia 117). Ell fou un dels emperadors més importants de Roma (del 98 al 117). Lluità contra els dacis (101-107) i els parts (113-117), per això rebé els apel·latius de Dacius i Parthicus, i també el de Germanicus, atès que la Germània era el nom romà del territori comprès a la gran planícia de l'Europa central, des del Rin (riu alemany) fins al Vístula (riu polonès).

- *AUGustus*, fou el nom del primer emperador romà, Octavi August, nebot llunyà i hereu de Juli Cèsar. Reben aquest apel·latiu tots els emperadors romans.

- *GERmanicus*, per haver vençut, com hem dit, els dacis i els parts, dos pobles germànics.

- *Pater Patrie*, era un títol honorífic que rebien tots els emperadors, en català seria "pare de la pàtria".